

PRÁVNÍ TEXT BY MĚL BÝT ČTIVÝ A SROZUMITELNÝ

N

„Nechť všechny zákony jsou jasné, stejné, přesné, vykládati je znamená téměř vždy překrucovati je,“ pravil již Voltaire. O tom, že vzdělaná osoba, která, přestože prošla českým všeobecným vzdělávacím systémem, nedokáže rozlišit význam typických občanskoprávních pojmů, bylo napsáno mnohé. Rozeznat rozdíl mezi zápůjčkou a výpůjčkou či nároky z uplatnění odpovědnosti za jakost a z odpovědnosti za vady z kupní smlouvy je pro mnoho laiků velký problém. Neznalost právního pojmosloví však může mít na život jedince mnohdy zásadní vliv.

Jenže problém s porozuměním se netýká jen neprávnícké veřejnosti. Pochopit smysl sáhodlouhého právního textu je občas oříškem i pro samotné právníky. Někdy si stačí s kolegou nejednoznačné ustanovení pouze vyjasnit. Pokud však například soudce nepochopí, čeho se v žalobě advokát domáhá, může nedorozumění vyústit až ve zbytečně prohraný soudní proces. O teorii i praxi právního psaní jsme si povídali se studentem brněnské právní fakulty Štěpánem Janků, který se tomuto tématu věnuje i na svém blogu pravnipsani.cz.

Začneme zlehka. Co si pod pojmem právní psaní máme představit?

Právní psaní je disciplína, která právníkům pomáhá lépe psát. Radí, jak na srozumitelnější smlouvy, čtivější rozhodnutí a přesvědčivější podání. Opírá se přitom o závěry psychologických studií, o průzkumy mezi čtenáři právních textů nebo o poznatky z oblasti rétoriky, stylistiky či přesvědčování.

MÁLOKDO TOHO NAPÍŠE V PRÁCI TOLIK JAKO PRÁVNÍK. NEDOSTATEČNÁ SCHOPNOST DOBŘE PSÁT MŮŽE MÍT ZCELA KONKRÉTNÍ A ZÁVAŽNÉ DŮSLEDKY, ŘÍKÁ ŠTĚPÁN JANKŮ. TŘEBA I PROHRÁT SOUDNÍ SPOR.

Jak jste se dostal k tématu právního psaní vy? Co bylo impulsem začít právníky v této oblasti vzdělávat?

Psaní mě bavilo od malička. Zájem o to právní ve mně ale probudila až stáž na Ústavním soudu, díky které se mi do rukou poprvé dostala skutečná soudní podání a rozhodnutí. Když jsem se do nich začel, nechápal jsem, proč musí být tak dlouhá a obsahovat tolik odosobněných slov a složitých vět. Vždyť díky tomu nejsou ani srozumitelnější, ani přesvědčivější – spíš naopak.

Skutečné prozření ale přišlo, až když jsem si uvědomil, že tak nevědomky píšu také. V tu chvíli jsem si řekl, že se to pokusím změnit. Protože u nás tehdy ještě nikdo žádnou příručku právního psaní nevydal, hledal jsem v zahraničí, přečetl pár prvních článků a knih, a nakonec právnímu psaní propadl. A když jsem si po nějaké době řekl, že by to mohlo zajímat i ostatní, založil jsem si na toto téma blog.

Umí právníci lépe mluvit než psát?

Myslím si, že ano. Když s někým mluvíme, cítíme menší nutkání vystupovat formálně a hůře nám jdou přes jazyk odborné výrazy a složité věty. Přestože nám při ústním projevu občas ujede nějaké to vycpávkové slovo, obecně jsme díky němu přirozenější, stručnější a srozumitelnější. Náš adresát už totiž není jen nějaká vzdálená postava beze jména, ale konkrétní člověk.

A která z těch dvou dovedností je podle vás pro právníka důležitější – psaní, nebo mluvení?

Málokdo toho v práci napíše tolik jako právník. Stačilo by vejít do kanceláře jakéhokoli soudce, advokáta nebo třeba legislativce a odpověď bychom měli přímo před sebou. S největší pravděpodobností bude sedět a něco psát. Anebo číst něco, co napsal někdo jiný.

Současné právo jednoduše stojí na popsaných papírech. A ačkoli neříkám, že schopnost dobře psát je pro právníka ta nejdůležitější, její nedostatek může mít zcela konkrétní a závažné důsledky.

V čem dělají právníci při psaní největší chyby?

Nabízelo by se říct, že v tom, jak složitě, zdlouhavě a odosobněně píšeme – že používáme spletité věty, zanášíme naše myšlenky zbytečnými slovy a nezníme přirozeně. A vlastně by to byla často pravda.

Ta největší chyba, kterou jako právníci při psaní děláme, je ale podle mě mnohem hlubší – a sice, že si často neuvědomujeme, jak moc na všech těchto věcech záleží. Že způsob psaní má vliv na to, zda nám čtenář skutečně porozumí, jak pozorně bude náš text číst nebo jak přesvědčivě bude působit naše argumentace. Všechno tohle totiž podle psychologických výzkumů nebo třeba průzkumů mezi soudci způsob psaní ovlivňuje.

To, že řada právníků nepřikládá psaní větší váhu, ale není jejich chyba. Prostě jim to zatím nikdo přesvědčivě nevysvětlil. A přesně o to se chci pokusit. Můj zájem o právní psaní totiž nepramení z touhy někoho kritizovat, ale hledat způsoby, jak bychom se mohli zlepšit.

Může advokát prohrát i argumentačně silný případ, protože zkratka a dobře neumí „správně právně“ psát?

Může. Pokud advokát neumí psát, může kvůli tomu u soudu prohrát. A neříkám to proto, že bych si to myslel já. Příznávají to i samotní soudci.

Za poslední rok jsem přečetl asi stovku rozhovorů, článků a knih, v nichž se američtí soudci vyjadřují k psaní podání. A řada z nich otevřeně říká, že to, jak advokát píše, je ovlivňuje.

ŘADA AMERICKÝCH SOUDCŮ ŘÍKÁ, ŽE TO, JAK ADVOKÁT PÍŠE, JE OVLIVŇUJE. KVŮLI ŠPATNĚ NAPSANÉMU PODÁNÍ MOHOU PŘEHLÉDNOUT SÍLU ADVOKÁTOVY ARGUMENTAČNÍ POZICE.

Opakovaně uvádí, že kvůli špatně napsanému podání mohou přehlédnout sílu advokátovy argumentační pozice. Příznávají, že dlouhá podání čtou rychleji a méně pozorně. Nebo říkají, že když myšlenky v podání nejsou dobře provázané, mohou mít problém pochopit, co se jim advokát snaží říct. A je otázka, co vše bychom se od soudců ještě dozvěděli, kdybychom jim zaručili anonymitu.

Myslíte, že se dají tyto poznatky aplikovat i na české soudce?

Jsem přesvědčen, že ano. Že američtí soudci oceňují dobře formulované nadpisy nebo že kritizují přílišné množství jmen a dat, se neodvíjí od amerického práva, tamější kultury či anglického jazyka. Tyto pohledy se odvíjí od toho, jak přemýšlíme, čím se necháváme ovlivnit, jak čteme nebo jak chceme přijímat nové informace. A to s žádnými právními nebo jazykovými pravidly nesouvisí. Vyjádření českých soudců se ostatně velmi podobají těm od jejich amerických protějšků – jen jich je zatím méně a nejsou tak podrobná.

Při přejímání právněpisatelských poznatků ze zahraničí je samozřejmě třeba zvažovat kulturní, právní i jazykové pozadí daného státu. Většina z nich k nám však přenositelná je. Když jsme například nedávno překládali jednu americkou příručku o právním psaní, museli jsme z celkových padesáti kapitol vypustit kvůli jejich nepřenositelnosti jen dvě – zbytek platil bez rozdílu.

Umíme právní texty zestručnit tak, abychom nevynechali něco důležitého?

Pokud rozumíme tomu, o čem píšeme, tak ano. Problém máme spíš s tím, že naše texty mnohdy obsahují i spoustu toho, co vůbec důležité není. A tím riskujeme, že náš čtenář bude číst méně pozorně nebo že se naše myšlenky či argumenty v textu ztratí.

Jak tedy té stručnosti dosáhnout?

Nejdřív z textu odstraňme to, co se nám při psaní tak nějak přirozeně nahromadilo, ale naše hlavní sdělení to neposouvá kupředu. Teď ještě nemluvím o osekávání zdlouhavých vět a slovních spojení. Myslím tím všechny ty zbytečné odbočky, obecné floskule a rozvláčné popisy právní úpravy. Abychom dokázali říct, co přesně můžeme vypustit, musíme mít představu o tom, co čtenář chce a potřebuje vědět, a hlavně rozumět tomu, o čem píšeme. Naše texty totiž budou vždy jen tak stručné a jasné, jak jasné a přímočaře dokážeme přemýšlet.

A když už text skutečně obsahuje jen to podstatné, přichází na řadu ta mravenčí, přepisovací práce. Nechme náš text chvíli uležet, později se k němu vraťme a začněme se ptát: Ztratím něco tím, když to „z výše uvedeného důvodu“ zkrátím na „proto“? Potřebuje můj čtenář vědět, kdy přesně jsem podal jaké opravné prostředky a kdy o nich jaký soud rozhodl? Nedala by se ta dlouhá přímá citace shrnout do jedné věty? A tak dále a tak dále. Výsledkem bude obsahově nabitý text, který čtenáře dovede přímo k podstatě věci a nedopustí, aby něco přehlédl.

Co nejdůležitějšího by měli právníci při psaní dodržovat?

Každý druh právního textu vyžaduje trochu jiný přístup. Pokud bych ale měl být zcela obecný, řekl bych toto: dříve utínat věty, osekávat zbytečnosti a zdlouhavé formulace, používat běžná česká slova, nebát se podnadpisů a odrážkových seznamů

a návodně propojovat jednotlivé věty a odstavce. Dost nám s tím mohou pomoci dvě jednoduché techniky.

Než začneme psát, zkusme se na chvíli vžít do kůže našeho čtenáře – klienta, studenta, soudce. Kolik toho ví? A kolik toho vědět potřebuje? Co od nás očekává? Co asi na podobných textech oceňuje? A co mu naopak vadí? Každý čtenář je totiž trochu jiný, a pokud to při psaní nezohledníme, jen stěží napíšeme skutečně účinný text.

Když už máme koncept textu hotový, zkusme si ho po sobě nahlas nebo alespoň v duchu přečíst a zamysleme se nad tím, jestli bychom své myšlenky řekli stejným způsobem, jakým jsme je napsali. Nejenže nás to donutí psát přirozeněji, ale zároveň tak poznáme, kde co v textu drhne, zda na sebe vše navazuje nebo jestli něco příliš neprotahujeme.

V čem tkví kouzlo krále právního psaní Bryana Garnera, jehož knihu (v českém znění *Právní psaní srozumitelným jazykem*) jste společně s dalšími kolegy překládali?

Garner je jedinečný v tom, že se v něm snoubí přirozený jazykový talent, nadšení a pracovitost. O psaní podání, smluv a jiných právních textů napsal asi desítku skvělých knih a jeho seminářů právního psaní se účastnilo přes 200 000 právníků. Navíc je to snad jediný autor, jehož knihy o právním psaní se překládají do cizích jazyků. Vedle toho je i respektovaný v oblasti právní interpretace a anglického jazyka a patří mezi

nejcitovanější akademiky v rozhodnutích amerického Nejvyššího soudu. Neříkám, že s ním vždy souhlasím, ale to, že je ikonou světového právního psaní, mu nikdo neodpáře.

Nejen česká právníčtina je známá například nadměrným užíváním trpného rodu, rozvlácnými slovními spojeními nebo latinou. Mají tyto prvky v právním textu místo, nebo jde jen o zbytečnou slovní vatu?

Na trpném rodě, zdouhavých formulacích ani latině není samo o sobě nic špatného. Všechno to jsou jen nástroje – bez kladného či záporného znaménka. Ačkoli tak často skutečně budou jen onou slovní vatou, mohou nám i pomoci.

Trpným rodem můžeme zjemnit to, že náš klient provedl něco špatného. Stačí si všimnout, jak rádi tuto techniku používají politici, když se z něčeho snaží vyvléct. Cizojazyčnými nebo odbornými pojmy zase dokážeme občas lépe vystihnout něco, co bychom jinak museli dlouze a složitě opisovat. No a pomocí dlouhých vět a rozvlácných slovních spojení zase můžeme snížit důraznost našeho sdělení.

Ačkoli tedy obecně doporučuji psát stručně, v činném rodě a pomocí běžných českých slov, většinu jazykových jevů, které se mohou zdát na první pohled špatné, můžeme využít i v náš prospěch. Jde jen o to, abychom je používali vědomě a s jasným cílem. Jakmile se nám totiž začnou rozlézat po celém textu, obrátí se to proti nám.

Zachovávají si právníci typický „suchý jazyk“ za účelem udržování určité exkluzivity?

Je to jedno z vysvětlení. Úsměvně ale je, že si kvůli tomu někdy nerozumíme ani sami navzájem.

Jakých nešvarů se právníci dopouštějí při psaní podání na soud?

Nejhlasitěji si soudci stěžují na to, jak zdoluhavě a nepřímochaře advokáti píšou – tedy, že se jejich podání vlečou a že se podstata případu mnohdy vynoří až na několikáté straně. Jinými slovy tak advokátům vyčítají to, co by naopak advokáti mohli oprávněně vyčítat jim.

Kdybych ale měl vybrat pár konkrétnějších věcí, které soudci zdůrazňují opravdu často, byly by to tyto tři: neschopnost srozumitelně popsat podstatu případu; nadužívání přímých citací a namítání přílišného množství argumentů.

Můžete to rozvést?

Soudci mají prý občas při čtení podání pocit, jako by je advokát vhodil doprostřed nějakého rozjetého televizního seriálu. Zkrátka pro ně bývá obtížné pochopit, co předcházelo soudnímu řízení a o co přesně v případě jde. Doporučuji tak advokátům, aby se snažili vzpomenout na to, jaké pro ně bylo, když se s případem seznamovali, a podání se pokusili napsat dostatečně návodně – třeba tak, že hned na první straně shrnou podstatu případu.

Dlouhé přímé citace pak podání nejenže prodlužují, ale také je soudci podle svých slov často přeskakují nebo čtou méně pozorně. Zatímco advokát si tak může myslet, že přímou citací soudce zaujme, mnohdy je tomu přesně naopak.

A poslední věc: přílišné množství argumentů. Vznášením slabých nebo pochybných argumentů dělají advokáti svým klientům medvědí službu – podle soudců tím totiž snižují přesvědčivost celého podání.

Jak učinit právní text atraktivnějším?

Způsobů, jak právnímu textu vdechnout život, je spousta: obměňovat délku vět a odstavců, vnést do textu příběh, upravit dokument tak, aby působil čistě a přehledně, pomáhat si

BĚŽNÝ ČLOVĚK BY MĚL UMĚT ZE ZÁKONŮ VYČÍST, NA JAK DLOUHOU DOVOLENOU MÁ NÁROK NEBO ZDA BUDE NA PLÁNOVANOU STAVBU POTŘEBOVAT ÚŘEDNÍ RAZÍTKO.

příklady či přirovnáními anebo třeba pracovat s podnadpisy a odrážkovými seznamy.

Jak je to ale s akademickými texty? Je stručnost a zjednodušení na místě?

Stručnost a jednoduchost je na místě vždy. To, že je text akademický, neznamená, že má nebo musí být nesrozumitelný. Ostatně, co lépe prokazuje naši odbornost než schopnost předat něco složitějšího srozumitelně a bez zbytečných odboček?

Akademici mají tu nevýhodu, že jejich texty – na rozdíl třeba od právních předpisů nebo soudních podání – ostatní právníci vyloženě číst nemusí. Pokud proto skutečně chtějí ovlivnit rozhodovací praxi, podnítit změnu v legislativě nebo prostě jen někoho něco naučit či změnit jeho názor, musí jít čtenářům obzvlášť naproti.

Co samotná textace zákonů? Neměly by se zestručnit či zjednodušit, aby je pochopili i nepravníci?

Dosáhnout toho, aby běžný smrtelník rozuměl třeba takovému zákonu o finančních konglomerátech, je nereálné. Pak jsou tu ale zákony, s nimiž se dennodenně setkává každý, a ty bychom s tímto cílem psát měli. Běžný člověk by měl umět ze zákonů snadno vyčíst, na jak dlouhou dovolenou má nárok nebo zda bude na plánovanou stavbu potřebovat úřední razítko. A zde máme podle mě ještě co dohánět.

Minimálně při přípravě nových procesních řadů a dalších klíčových předpisů by měl stát vedle ekonomických a dalších dopadů podloženě zhodnotit i to, zda a jak jim rozumí běžní lidé. Chápu, že to zní jako idealistická představa – tím spíš v zemi, kde má vedení státu zkušenost s obcházením poradních legislativních orgánů a kde nechávalo připomínkovým místům na podněty ke klíčovým předpisům jen několik dní. To ale ještě neznamená, že bychom se jí měli vzdát.

Pracoval jste jako stážista na Ústavním soudě. Jak se například liší psaní jednoho ústavního soudce od druhého? Mají třeba nějakou šablonu, jak nálezy psát?

K té druhé otázce: mají. Podobu rozhodnutí ovlivňují vedle těchto vzorů také vnitřní předpisy, které ale – stejně jako na jiných soudech – upravují spíš jen grafickou úpravu rozhodnutí, jejich strukturu a jazykovou správnost než styl psaní. Ten si s sebou na soud přináší každý soudce vlastní. Rozdílů mezi soudci je tak celá řada. Zatímco někdo píše stroze, rozhodnutí jiného soudce připomínají spíše učebnici. Někteří soudci odbornými výrazy rozhodně nešetří, jiní se nebojí psát více hovorově. A odlišnosti lze vidět i v tom, jak svá rozhodnutí strukturují, nebo zda občas použijí i nějakou tu metaforu či přirovnání. Vůbec nejlépe lze tyto rozdíly vysledovat z odlišných stanovisek, která soudci spíše než jménem republiky píšou sami za sebe.

Vedete semináře právního psaní na Univerzitě Palackého v Olomouci. Jak probíhají hodiny?

Mám na starost jen několik seminářů. Za celým předmětem stojí Katedra klinického právního vzdělávání a rozvoje profesních dovedností, jmenovitě pak Martina Grochová, která dala dohromady obsah kurzu i jeho obsazení.

A jak probíhaly hodiny? Každá trochu jinak. Konaly se totiž každý týden, vyučující se v nich střídali a témat byla celá řada:

od rešerše přes strukturování argumentace až po psaní jednotlivých druhů právních textů.

Snažil jsem se se studenty co možná nejvíc psát a přepisovat – ať už podání, rozhodnutí, nebo smlouvy. Vždy jsme se pak o výsledných textech bavili a zamýšleli se nad tím, co by v nich šlo ještě vylepšit. Mým cílem nebylo do studentů nalévat nějaké učebnicové poučky, ale zažehnout v nich jiskru – takovou, díky které budou přemýšlet nad tím, co čtou a jak píšou.

A jaké zadáváte domácí úkoly?

Protože jsme psaním strávili dost času už na seminářích, byly úkoly spíše menší. První dva trénovaly hlavně schopnost shrnout podstatu textu – nejdřív na příkladu soudního rozhodnutí, poté na zahraničních článkách o právním psaní. V tom dalším pak měli studenti za úkol kriticky zhodnotit jednu žalobu, navrhnout, jak ji vylepšit, a přepsat některé její pasáže.

Jaký máte feedback od studentů?

Na výsledky z předmětové ankety zatím čekáme. Z toho, co mi ale studenti po hodinách říkali, mám skvělý pocit. Obzvlášť rádi prý byli za to, kolik prostoru dostali a jak prakticky byla jednotlivá témata pojata. Tak snad to neříkali jen proto, že měli radost z konce hodiny.

Plánujete nějaké workshopy či semináře rozšířit i na pražskou či plzeňskou právnickou fakultu?

Všem takovémuto příležitostí jsem otevřen. Vést semináře mě obrovsky naplňuje – ať jsou pro studenty prvního ročníku, nebo zkušené právníky.

Teď se ale radši snažím nic neplánovat, abych měl čas konečně dopsat diplomovou práci. V té mimochodem řeším jednu z otázek, o které jsme se bavili hned na začátku – tedy co soudci na podáních oceňují a jaké důsledky může mít podle nich to, jak advokát píše.

Jaký je váš nejoblíbenější právní výraz či sousloví? Takový termín "předemření" z dědického práva je opravdovou lahůdkou.

Žádného oblíbence vyloženě nemám. Napadá mě asi jen slovní spojení „bylo lze“ nebo výrazy typu „kdy tento“. Spíše než mezi právníky mám oblíbence mezi právníky překlady – třeba když se z „opatření obecné povahy“ vyklube „opatření obecné povahy“, když se „Ústavní soud“ přemění v „Ústavní soud“, anebo když se z „advokáta se sídlem“ stane „advokát se sídlem“. Jsou to takové milé náznaky, že za tím odosobněným textem přece jen stojí člověk.

Štěpán Janků

Studuje na brněnské právnické fakultě. Pracoval jako stážista na Ústavním soudu, pomocný vědecký pracovník a advokátní praktikant. Zabývá se právním psaním. Píše o něm na svém blogu PravniPsani.cz a je jedním z vyučujících předmětu Právní psaní na olomoucké právnické fakultě. Podílel se na tvorbě příručky Právní psaní srozumitelným jazykem. Tématu psaní právních textů se chce věnovat i na plánovaném studijním pobytu na University of Illinois Chicago School of Law.

Adéla Nekvasilová

adela.nekvasilova@economia.cz